

КОЗАРСКА ДУБИЦА **МЈЕСТО ЗЛОЧИНА ГЕНОЦИДА НАД** **СРБИМА У НЕЗАВИСНОЈ ДРЖАВИ** **ХРВАТСКОЈ 1941–1945.**

Изложба има за циљ да прикаже страдање српског народа на територији општине Козарска Дубица у периоду 1941–1945, првенствено злочин геноцида који се догодио над цивилним становништвом. Изложба почиње кратким историјатом и поменом Срба на подручју Дубице. Потом се приказује настанак Независне Државе Хрватске, са посебним освртом на доношење закона чији је циљ био стварање етнички и вјерски чисте државе. Кроз документе НДХ аутор доказује намјере према српском становништву, којима се проводила политика да једну трећину треба убити, једну прекрстити у римокатолике и једну протјерати. Истовремено са убијањем и протјеривањем, дешавало се насељавање подручја Козарске Дубице новим становништвом, Хрватима из Херцеговине, али и из других крајева. Ова политика колонизације требало је да доведе до промјене етничке структуре овог краја. На крају су изложене бројке о укупном страдању како у људским жртвама тако и у материјалној штети. Ови подаци потврђују да је на простору општине Козарска Дубица почињен злочин геноцида над српским становништвом током Другог свјетског рата од стране НДХ.

KOZARSKA DUBICA **THE PLACE OF THE CRIME OF GENOCIDE** **OVER THE SERBS IN THE INDEPENDENT** **STATE OF CROATIA 1941 - 1945**

This exhibition aims at depicting of the sufferings of the Serbian people from 1941 to 1945 at the territory of the present Kozarska Dubica municipality, with the focus on the crime of genocide which was done over the civilians. The exhibition starts with a short history and the first mentioning of Serbs at the Dubica area. Then it shows the founding of the Independent State of Croatia, with special reference to passing the laws which aimed to create the ethnically and religiously clean state. Through the documents from the Independent State of Croatia period, the author of the exhibition proves the existence of such intentions against the Serbian population which were actually putting into effect the politics that one third of the Serbian population had to be murdered, one third to be converted to Roman Catholics and one third to be deported. At the same time when killing and deportations were done, the area of Kozarska Dubica was colonised by new inhabitants, ethnic Croats from Herzegovina and other areas. This colonisation should have led to the changes in the ethnical structure of this region. At the end of the exhibition there are data about the total loses, concerning the number of victims, as well as material damage. The data confirm that there was a crime of genocide over the Serbian population during the Second World War at the territory of the present Kozarska Dubica municipality, done by the Independent State of Croatia.

КОЗАРСКА ДУБИЦА

Козарска Дубица се географски налази на сјеверу БиХ (Република Српска) у близини некадашњег Концентрационог логора Јасеновац. Граничи се са Републиком Хрватском, Хрватском Дубицом, што у географском смислу чини једну цјелину. До 1993. године носила је назив Босанска Дубица.

Подручје је насељено Србима, који се у „Аналима“ Ајнхарда (775–840), биографа Карла Великог (742–814), помињу као господари Далмације – некадашње римске провинције Далмација.

У дјелу Константина Порфирогенита (913–959) „De administrando imperio“ наводи се да су се Срби доселили на Балканско полуострво почетком VII вијека.

ВУК ГРГУРЕВИЋ (1440–1485)

Насељавање Срба на подручје Дубице почиње у другој половини XV вијека. Угарски краљ Матија Корвин за вјерну службу додјељује деспоту Вуку Гргуревићу посједе Костајницу, Комогавину и Градису, са свим селима. На овим посједима, који су обухватили и Дубицу, насељено је неколико стотина српских породица.¹

The colonisation of the area by Serbs began at the second part of the 15th century. The Hungarian King Matthias Corvinus gives the estates Kostajnica, Komogovina and Gradisa, with all the belonging villages, to the Despot Vuk Grgurevic, as a reward for his loyal serving. These estates, to which Dubica belonged, were colonised by a few hundreds of Serbian families.¹

KOZARSKA DUBICA

Geographically, Kozarska Dubica is at the north of Bosnia and Herzegovina (the Republic of Srpska); near the former concentration camp Jasenovac. It borders with the Republic of Croatia, with Hrvatska Dubica, which belongs to the same geographical area. The official name of the town was Bosanska Dubica until 1993.

The area was inhabited by Serbs, who were mentioned as the masters of Dalmatia – the former Roman province Dalmatia, in the “Annals” by Einhard (775 - 840), Charles the Great’s (742 - 814) biographer.

The work by Constantine Porphyrogenitus (913-959) “De Administrando Imperio” states that Serbs came to the Balkan Peninsula at the beginning of the 7th century.

МОНАСТИР МОШТАНИЦА

Крајем XV вијека настао је и најзначајнији културно-историјски споменик Срба на овом простору, који и данас постоји – манастир Моштаница. Историја овог манастира је и историја српског народа овог краја. Девет пута је паљен и рушен.²

The Mostanica Monastery which is the most important cultural and historical treasure of the Serbs in this area has existed since the end of the 15th century. The history of the Monastery is at the same time the history of the Serbian people in this region. The Monastery has been set on fire and devastated nine times.²

¹ Марко Јанковић, Моштаница и Моштаничко Пошкочарје кроз вијекове, Бања Лука 2016.

² Исто (Ibid).

Под турску власт Босанска Дубица је дошла 1538. године. Вођено је више ратова између Хабзбуршке монархије и Османлијског царства, а Дубица је често била мјесто сукоба зараћених страна.

Bosanska Dubica came under Turkish rule in 1538. There have been numerous wars between the Habsburgs Monarchy and Ottoman Empire and Dubica often became the place where the two sides in war clashed.

На Берлинском конгресу, 1878. године, Босанска Дубица је дошла под власт Аустроугарске монархије. Под аустроугарском влашћу остала је све до 1918. године. Потом је ушла у састав нове државе, Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (од 1928. Краљевина Југославија).

At the Berlin Congress in 1878 Bosanska Dubica came under the rule of the Austro-Hungarian Monarchy. It remained under Austro-Hungarian government until 1918. Then it became part of a new state – the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (in 1928 its name was changed into the Kingdom of Yugoslavia).

ПОПИС СТАНОВНИШТВА БОСАНСКЕ ДУБИЦЕ У ПЕРИОДУ 1879–1931.³

1879.	6.843 гркоисточних, 2.076 мухамедоваца, 4 римокатолика
1885.	9.019 православних, 2.281 мухамедовац, 428 римокатолика
1895.	11.402 православних, 2.786 мухамеданаца, 706 римокатолика, 279 евангелика, 3 Јевреја
1910.	21.384 православних, 2.635 муслимана, 1.423 римокатолика, 327 евангелика
1921.	22.657 православних, 2.806 муслимана, 1.487 римокатолика, 354 евангелика
1931.	28.121 православац, 3.039 муслимана, 1.624 римокатолика, 302 евангелика
1941.	Попис није спроведен због почетка рата 1941.

THE DATA FROM THE CENSUSES IN BOSANSKA DUBICA 1879 – 1931

1879	6.843 greek-eastern, 2.076 mohammedans, 4 roman catholics
1885	9.019 orthodox, 2.281 mohammedans, 428 roman catholics
1895	11.402 orthodox, 2.786 mohammedians, 706 roman catholics, 279 evangelical, 3 jewish
1910	21.384 orthodox, 2.635 muslims, 1.423 roman catholics, 327 evangelical
1921	22.657 orthodox, 2.806 muslims, 1.487 roman catholics, 354 evangelical
1931	28.121 orthodox, 3.039 muslims, 1.624 roman catholics, 302 evangelical
1941	The census was not done because of the war which started in 1941

Нападом нацистичке Немачке и савезника на Краљевину Југославију, 6. априла 1941, држава је нестала и подијељена је на више дијелова. Босанска Дубица ушла је у састав Независне Државе Хрватске.

Независна Држава Хрватска основана је 10. априла 1941. године, а била је подијељена на 22 велике жупе. Жупа Ливац–Запоље обухватала је територију Босанске Дубице.

When the Nazi Germany and its allies attacked the Kingdom of Yugoslavia on April the 6th, 1941, the State vanished and was divided into several parts. Bosanska Dubica became part of the Independent State of Croatia.

The Independent State of Croatia was founded on April the 10th, 1941, and it was organised into 22 Great Parishes. The Parish Livac-Zapolje as its part had the territory of Bosanska Dubica.

³ *Glavni pregled političkog razdielenja Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1879; Штатистичка мјеста и живљења, Босне и Херцеговине по попису народа од 1. маја 1885, Службено издање, Сарајево, Земаљска штампарија 1886; Главни резултати пописа живљења Босни и Херцеговини од 22. априла 1895. Подацима о територијалном раздијељењу, јавним заводима и рудним врелима, Статистички одјел Земаљске владе са прегледном картом. Земаљска влада за Босну и Херцеговину, Сарајево, Земаљска штампарија 1896; Резултати пописа живљења у Босни и Херцеговини од 27. септембра 1910. Статистички одсјек земаљске владе са прегледном картом конфесија, Издао Земаљска влада за Босну и Херцеговину, Сарајево, Земаљска штампарија 1912; Дефинитивни резултати пописа становништва од 31. јануара 1921, Сарајево, 1932, Kraljevina Jugoslavija opšta državna statistika; Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, Državna štamparija Beograd 1937.*

ЗАКОНСКЕ ОДРЕДБЕ ПРОТИВ СРБА У НЕЗАВИСНОЈ ДРЖАВИ ХРВАТСКОЈ

Доношење закона имало је за циљ да озакони званичну политику Независне Државе Хрватске, на чијој територији су могли живјети искључиво Хрвати. Око 2.000.000 Срба православаца живјело је на подручју НДХ. Биолошки нестанак српског народа, као и самог сећања на њега, била је државна политика НДХ.

Објављено у „Народним новинама“, службеним новинама НДХ.

Published by the National Newspaper, the official newspaper of the Independent State of Croatia

LEGAL PROVISIONS AGAINST SERBS IN THE INDEPENDENT STATE OF CROATIA

The main goal of passing the laws was to legislate the official state policy of the Independent State of Croatia at whose territory only Croats were allowed to live. Around 2 million orthodox Serbs lived at the Independent State of Croatia territory. Complete biological disappearance of the Serbian people, as well as the vanishing of the remembrance of the people, was the state policy of the Independent State of Croatia.

Независна Држава Хрватска

**ZAKONSKA ODREDBA
ZA OBRANU NARODA I DRŽAVE**

1. Тко било на који начин повриједи или је повриједио част и животне интересе хрватског народа или било на који начин угрози опстанак Независне Државе Хрватске или државне власти, па макар djelo i ostalo samo u pokušaju, чини се кривцем злочинства вељиздаје.

2. Тко се учини кривцем злочина у тоčki 1. наведенoga има га стићи казна смрти.

3. За судовање по овој законској одредби, поставља министар за правосудје по потреби изванредне народне судове од три особе, који имаду судити hitnim postupnikom по propisima уkinutog хрватског казненог поступника о пријеком суду.

4. Министар правосудја имаде именовати чланове суда.

5. Ова законска одредба ступа одмах на снагу.

U Zagrebu dne 17. travnja 1941.

Поглавник:
Dr. Ante Pavelić, v. r.

**ZAKONSKU ODREDBU
o prelazu s jedne vjere na drugu**

§. 1.

Do donošenja zakona o vjeroispovjednim odnosima ukidaju se svi dosadašnji zakonski propisi o načinu prelaza s jedne vjere na drugu. Za valjanost prelaza potrebno je, da stranka, koja mijenja vjeru podnese pismenu prijavu upravnoj vlasti prve molbe (kotarskoj oblasti odnosno gradskom poglavarstvu) o svojoj odluci i da dobije potvrdu o toj svojoj prijavi, te da se ispune vjerski propisi one priznate vjeroispovijesti, na koju stranka prelazi.

§ 2.

Ova zakonska odredba stupa na snagu danom proglašenja u Narodnim novinama. Tim danom prestaju vrijediti svi zakonski i naredbeni propisi, koji su s ovom zakonskom odredbom u protivuriječju.

Provedba ove zakonske odredbe povjerava se ministru bogoštovlja i nastave.

U Zagrebu dne 3. svibnja 1941.

Поглавник:
Dr. Ante Pavelić, v. r.

Broj: LV/87-Z. p. 1941.

Ministar za bogoštovlje i nastavu
Dr. Mile Budak, v. r.

**ZAKONSKA ODREDBA
o zabrani ćirilice.**

§ 1.

Na području Независне Државе Хрватске забрањује се uporaba ćirilice.

§ 2.

Ova zakonska odredba stupa na snagu danom proglašenja u »Narodnim Novinama«, a provedenje povjerava se ministarstvu unutarnjih poslova.

U Zagrebu 25. travnja 1941.

Поглавник:
Dr. Ante Pavelić, v. r.

Broj XXV-33-Z. p-1941.

Predsjednik
zakonodavnog povjereništva
pri Poglavniku:
Dr. Milovan Žanić, v. r.

Законска одредба за одбрану народа и државе 17. априла 1941.
A legal provision "for the defence of the nation and the State", April 17th, 1941

Законска одредба о прелазу с једне вјере на другу 3. маја 1941.
A legal provision about about the conversion from one religion to another one, May the 3rd, 1941

Забрана ћириллице 25. априла 1941.
A ban of the use of cyrillic alphabet, April 25th, 1941

„Законска одредба о некретнинама тзв. добровољаца“ од 18. априла 1941. односила се на Србе који су учествовали у Првом свјетском рату. На основу заслуга у рату добијали су имања у Краљевини Југославији на подручју новоосноване НДХ.

The legal provision about the real estates of the so called volunteers, from April 18th, 1941, referred to the Serbs who had participated in the First World War and who, as a reward for that, got estates in the Kingdom of Yugoslavia at the territory of the new Independent State of Croatia

Naredba o dužnosti prijave Srbijanaca

NAREDBA

o dužnosti prijave Srbijanaca

Pozivaju se svi Srbijanci, koji borave na teritoriju Nezavisne Države Hrvatske, da se u roku od 10 dana računajući od dana proglašenja ove naredbe prijave općinskom, odnosno gradskom poglavarstvu svog borišta, a u gradu Zagrebu redarstvenom ravnateljstvu.

Ova se naredba odnosi na sve Srbijance, koji su se doselili na područje Nezavisne Države Hrvatske poslije 1. siječnja 1900. godine, kao i na njihove potomke ma kojega oni zvanja bili, dakle i na seljake.

Ova naredba obuhvaća i osobe, koje se nalaze u pritvorima ili bolnicama.

Tko se od navedenih ne odazove ovom pozivu na prijavu u označenom roku, smatrat će se ratnim zarobljenikom i bit će odveden u zarobljenički logor.

Prijave unosit će općinsko, odnosno gradsko poglavarstvo u popis po redu prijave rednim brojem i prijavljenom izdavatij potvrdu.

Po izmaku propisanog roka za prijavu općinska će poglavarstva prepis popisa dostaviti nadležnoj kotarskoj oblasti svog sjedišta.

Za općinsku upravu odgovorne osobe (načelnici i drugi) koji načine kakav propust odnoseći se na ovu naredbu, bit će potegnute na kaznenu odgovornost po propisima, koji vrijede za kažnjavanje onih, koji sakrivaju pobjegle ratne zarobljenike i otpuštene od službe.

Isto tako postupat će se sa svakim, za koga se dokaže, da je znao za Srbijanca, koji se neprijavljen krije, a ne bude to vlasti prijavio.

Kotarski predstojnici imaju dužnost da se pobrinu, da područna općinska poglavarstva provedu uredovanjja po ovoj naredbi.

Obzirom na važnost i hitnost predmeta dužni su svi dnevnic, koji izlaze na području Nezavisne Države Hrvatske na vidnom mjestu oštampati ovu naredbu.

Sve kotarske oblasti i sva općinska poglavarstva i redarstveno ravnateljstvo u Zagrebu dužni su ovu naredbu odmah proglasiti ne čekajući dostavu*.

U Zagrebu dne 7. lipnja 1941.

Broj 372-Z. p.-1941.

U zastupanju
ministra unutarnjih poslova
Vojskovođa:

Kvaternik, v. r.

* Narodne novine od 7. lipnja 1941. br. 46.

Ministarstvo bogoštovlja i nastave
odsjek za pučke škole

ODLUČUJEM

da se na svršetku školske godine 1940.-41. godine s danom 3. lipnja 1941. ukidaju sve srpsko-konfesionalne pučke škole i zabavišta, sve privatne češke pučke škole i zabavišta, te svi odjeli na državnim hrvatskim pučkim školama sa češkim nastavnim jezikom na cijelom području Nezavisne Države Hrvatske.

Ovom se odlukom ne ukidaju privatne pučke slovačke škole niti odjeli na državnim hrvatskim pučkim školama sa slovačkim nastavnim jezikom.

Savezno s ovom odlukom propisat će se naknadno posebne odredbe o obvezanicima, polaznicima i učiteljskom osoblju ukinutih škola i odjela.*

U Zagrebu dne 14. lipnja 1941.

Broj 121 U. m. 1941.

Ministar bogoštovlja i nastave:

Dr. Mile Budak, v. r.

* Narodne novine od 21. lipnja 1941. br. 56.

Наредба о укидању свих „српско-конфесионалних пучких школа и забавишта“.

The order of dissolving of all the Serbian denominational public schools and kindergartens

RAVNATELJSTVO USTASKOG REDARSTVA NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE
Broj: Tajni: 2/1941.-II. Pregled
ZAGREB, dana 23. srpnja 1941.
PRIMET: Registriranje Srba - pravoslavaca -
O K R U I N I O A . -
OSOBNO:
2 U P A N A 1 - 22.
USTAŠKOM POVIJESNOM IZVJEŠTAJU ZA BOSNU I HERCEGOVINU
S A R A J E V O - G. F R A N C E T I C .
Naslov se poziva, da prema uzorcima priloženih tiskanica
izda shodnu odobru Redarstvenom Ravnateljstvu, Ravnateljstvu Ustaškog
Redarstva, u koliko su već takova osnovana u sjedištima župa.-
Predstojništvima Redarstva i Kotarskim oblastima u sjestu, gdje ne-
ma redarstva, da svako na svome području t. j. sjedištu redarstva, Ko-
tarske oblasti (šrad, sjesto), provedu u roku od 15 dana registrira-
nje svih Srba, kao i onih, koji su bili kada pravoslavne vjere.-
Valja ispuniti najprije upitne listove, a zatim samo naj-
važnije podatke (lične i porodične - vjerake), prepisati u kartone,
te složiti kartoteku po brojevima i abecednom redu.-
Kartoteku treba voditi u duplikatu, od kojeg će se jedan
primjerak slati ovom Ravnateljstvu.-
Potrebni personal zasoliti od Ustaškog Stolera u sjestu.-
Valja raditi samo sa pouzdanim ljudima, točno i savjesno.-
Glavu tiskanice promijeniti prema nazivu ureda, koji će
sprovediti registriranje.-
O učinjenom sa brojem registriranih Srba (bez t. zv. mješo-
viti brakova, i već provedenih na katolicizam), izvijestiti neposred-
no ovo Ravnateljstvo, pozivom na broj gornji.-
ZA DOM SPREMNI!
RAVNATELJ USTAŠKOG REDARSTVA
NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE:
M. P. ČUKVIĆ V. R.

Наредба МУП НДХ од 10. маја 1941. о отпуштању из свих државних служби Србијанаца који су се доселили на подручје НДХ послије 1. јануара 1900. године.

The order of the Ministry of Internal Affairs of the Independent State of Croatia about firing from the civil service jobs of all the Serbian people who moved to the territory of the Independent State of Croatia after January 1st, 1900, May 10th, 1941

Упутство за управни апарат НДХ о попису свих Срба православца и оних који су прешли у другу вјеру на подручју НДХ у року од 15 дана, препис документа од 23. априла 1941.

Instructions for the state service of the Independent State of Croatia about the census of all the orthodox Serbs and those who had converted to another religion at the territory of the Independent State of Croatia, with the deadline of 15 days, a written copy of the document dated April 23rd, 1941

Славко Квајтерник, министар војске НДХ (1878–1947) о Србима:

„Узроци за прогон Срба су јасни. Павелић, расови и све усташе емигранти повратници, кипјели су од освете и мржње према Србима.“

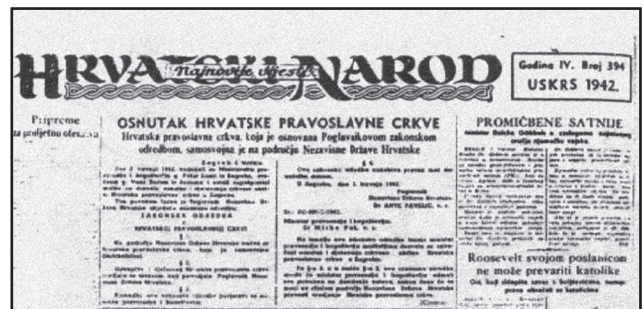
Slavko Kvaternik, (1878-1947), the Minister of the Army of the Independent State of Croatia about the Serbs:

“The blood of Pavelic, rasovi (the closest Pavelic’s associates and the Ustasha officials), and all the Ustasha emigration returnees was boiling with the revenge and hate towards the Serbs.”

Анџе Павелић, поглавник НДХ (1889–1959)

Ante Pavelic, the leader (Poglavnik) of the Independent State of Croatia (1889-1959)

Оснивање Хрватске православне цркве априла 1942.
Founding of the Croatian Orthodox Church, April 1942

MINISTARSKA NAREDBA

о називу »грчко-истоčne вјере«

Nakon osnivanja Nezavisne Države Hrvatske naziv »srpsko-pravoslavna vjera« nije više u skladu s novim državnim uređenjem. Stoga određujem, da se u budućе ima upotrebljavati naziv »грчко-istočna vjera«.

U Zagrebu, dne 18. srpnja 1941.

Ministar pravosudja i bogoštovlja:

Dr. Mirko Puk, v. r.

Broj 753-Z. p.-1941.

*Narodne novine od 19. srpnja 1941. br. 80.

Наредба о укидању назива „српско-православна вјера“ са јасним образложењем да није у складу са новим државним уређењем. Нови назив је грчкоисточна вјера.

The order of dissolving the name ‘Serbian-orthodox religion’, with a clear argumentation that it is not in unision with the new state organisation. The new name was ‘greek-eastern religion’.

Наредбама су промијењени називи мјеста која су у имену имала српска обиљежја. Србима је ограничено кретање, са обавезом ношења ознаке „Р“ (латиничко слово Р – православца).

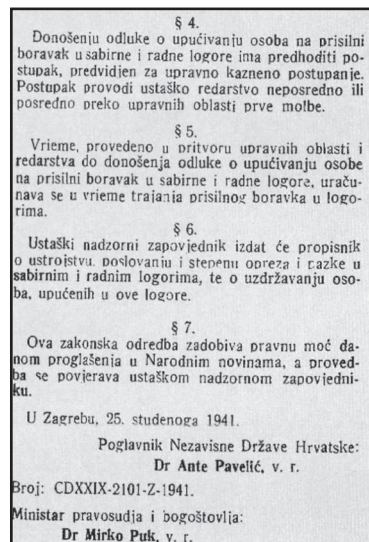
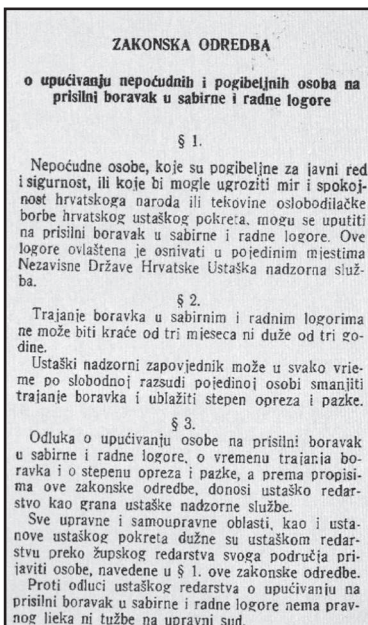
The names of the places which had any reference to the Serbs in its names were changed by the orders. All the Serbs were imposed movement restrictions and they were under obligation to wear the sign ‘P’ (a Latin letter P as a sign for Pravoslavac – orthodox)

Политика према Србима у НДХ била је једноставна: трећину убити, трећину прекрстити у римокатолике и кроз одређено вријеме претворити их у Хрвате, и трећину протјерати.

The policy towards the Serbs in the Independent State of Croatia was simple: a third had to be killed, a third had to be converted to Roman-catholic religion and turned into Croats in a certain period, and one third had to be deported from the country.

*Виктор Гутић, први здесна, априла 1941. у Бањој Луци.
Viktor Gutic, the first on the right, April 1941, Banjaluka*

На саслушању Виктора Гутића пред судом у Бањој Луци, 21. јуна 1946. године, на постављено питање ко је ставио Србе ван закона у НДХ, Гутић је одговорио: „Хрватска државна влада ставила је до становите мјере српско становништво у НДХ ван закона“.⁴

At the hearing of Viktor Gutic, at the Court in Banjaluka, on 22nd of June, 1946, there was the question who outlawed the Serbs in the Independent State of Croatia and he answered: “the Croatian National Government outlawed to a certain degree the Serbian people in the Independent State of Croatia”⁴

Законска одредба од 25. новембра 1941, која омогућава слање у логоре широм НДХ.

The legal provision dated November 25th, 1941, which practically makes legal sending people to the concentration camps all over the Independent State of Croatia

1941. ГОДИНА

Њемачка војска је 13. априла окупирала Босанску Дубицу, а 14. априла се формирала власт Независне Државе Хрватске.

У јуну–јулу почеле су конфискације имовине, као и протјеривање имућнијег дијела српског становништва. Потом се врше хапшења и интернирање у затвор у Дубици, као и прва појединачна и масовна убиства.

The German Army occupied Bosanska Dubica on April 13th, and on April 14th the rule of the Independent State of Croatia was established in the area.

In June and July there started the confiscations of the belongings and deportations of some of the relatively wealthy Serbian inhabitants. Then there started arrests and internments to the prison in Dubica, as well as the first individual and mass killings.

Зграда изграђена за вријеме аустроугарске окупације БиХ 1878–1918. била је намијењена за смјештај чиновничког апарата. Током Другог свјетског рата у згради је био смјештен затвор који су организовали припадници усташког покрета. Многи Срби су убијени управо у овој згради, као и на мосту преко ријеке Уне, који се налазио у непосредној близини. Зграда је данашње сједиште Општине Козарска Дубица.

The building which was built during the Austro-Hungarian occupation of BiH 1878-1918, was built in order to provide space for the clerical staff. During the World War Two the building was used as the prison organised by the members of the Ustasha movement. A lot of Serbs were killed at this very building, as well as at the bridge over the river Una, which was very close to the building. The building is the headquarters of the Kozarska Dubica Municipality today.

Мост на ријеци Уни. Мјесто злочина и убиства многих грађана.

The bridge over the river Una, the place of the crimes and killings of many citizens

Сви свештеници Српске православне цркве су 10/11. јула протјерани са подручја Бос. Дубице; прво су интернирани од власти НДХ у логор у Славонској Пожеги те, на захтјев Нијемаца, пребачени у Србију.⁵

Прошо Славко Вујасиновић (1880–1945), парох дубички 1906–1941. године. У изbjеглиштву је написао Мемоаре, у периоду 1941–1945.

Priest Slavko Vujasinovic (1880-1945), the parson of Dubica (1906-1941). He wrote Memoirs 1941-1945, while he was a refugee.

All the priests of the Serbian Orthodox Church were deported from the area of Bosanska Dubica on July 10/11th. First, they were interned by the Independent State of Croatia government to the Slavenska Pozega camp, and then, since the Germans requested that, they were transported to Serbia.⁵

Крст (на фотографији) једино је сачуван од цјелокупне цркве. Непознати њемачки војник је 1948. године вратио крст тадашњем дубичком свештенику Милки Матаруги.⁶

The cross from the photograph was the only thing left from the whole church. An unknown German soldier returned the cross to the priest of Dubica Milutin Mataruga, in 1948.⁶

Фотографија Цркве Светих Петра и Павла у Босанској Дубици из 1895. године. Они православни храмови који нису срушени служили су као складиште или коњушница.⁷

The photo of the church of St. Peter and Paul in Bosanska Dubica, dated from 1895. Those orthodox temples which weren't devastated were used as warehouses or horse-stables.⁷

⁵ Прошо Славко Вујасиновић, *Срби као ишци – мемоари*, приредио Симо Брдар, Бања Лука 1994, 12–14.

⁶ Гојко Слијепчевић, *Кроз васкрсење светиња козарскодубичких*, Козарска Дубица 2016, 120–121.

⁷ Исто, 120. (Ibid.)

Православна црква у Хрватској Дубици посвећена Силаску Светог духа на апостоле, саграђена 1805. године (лијево на фотографији), мјесто злочина над српским становништвом.

Фотографије заробљених српских мушкараца смјштених у истој цркви, августа 1941. године.⁸ Дио заробљеника је убијен, а дио је упућен у затвор у Новој Градишци. Међу њима су били Раде Бига⁹ и Момчило Ракић¹⁰, који су оставили писана сјећања на овај масовни злочин.

The orthodox church in Hrvatska Dubica, dedicated to the Holy Spirit's Descent upon the Apostles, which was built in 1805, (on the left of the photo) was the scene of the crime over the Serbian inhabitants.

The photos of the captured Serbian men from the church, dated August 1941.⁸ A certain number of them were killed and the others were sent to the prison in Nova Gradiska. Among those there were Rade Biga⁹ and Momcilo Rakic¹⁰, who left written testimonies of this mass crime.

⁸ Јован Мирковић, *Страдање Српске православне цркве у Независној Држави Хрватској*, Београд 2016, 48–49.

⁹ Dušan D. Samardžija, *Bosanskodubičko područje и NOR-и и социјалистичкој револуцији 1941–1945*, Bosanska Dubica 1984, 90.

¹⁰ Момчило Ракић, „У усташком затвору у Босанској Дубици“, *Козара у народноослободилачком рату*, Записи и сјећања, књига I, Београд 1971, 151–157.

Поред протјеривања и убистава, веома битно је било и прекрштавање Срба, с циљем да се покатоличе, те да се у одређено вријеме преведу у Хрвате.

Besides deportations and murders, another very important activity was rechristening of the Serbs, with the aim to convert them to Roman Catholics and to turn them into ethnical Croats at a certain time.

Прекрштавање у околини Босанске Дубице, август 1941.
Rechristening near Bosanska Dubica, August, 1941

УПУТЕ О ВЈЕРСКИМ ПРЕЛАЗИМА

Месавишна Држава Хрватска - Министарство Правосудја и Богоштовља.
Број: 142. 678-В-1941. Загреб, 14. септима 1941.
Предмет: Православних вјероисповјест прелазни.

Бискупским Ординаријатима
Месавишне Државе Хрватске.

Молимо преувишени Ординаријат, да би у повјерљивој форми обавијестио све Бискупе уреде у погледу примјана православних у католичку цркву.

Православнима се неће у никојем случају допустити да прелазе у гркокатоличку цркву.

Интенција је хрватске Владе, да се у католичку цркву не примју православној попови, учитељи затим поцеде интелигенцији и попокон богати слиј трговачко, обртника и селјаци који касније евентуалних одредаба а обзирају на њих, да се не би извржавале негодностима вјеру и углед католицизма. Сто се тице горњих лица, уколико је једно од њих вјерно у католицизам на који маћин, као на примјер да је једно од њих једног другог католичке вјере и хрватске народности, онда се у тим случајевима може примити у католичку цркву, али у предходну дозволу Министарства Правосудја и Богоштовља, које ће увикити све моменте, који говоре за то, да се дотична странка примл. Веома је вично при том, да ли је брук еклида се католичкој цркви и да ли су дјеця одгојена у католицизму. Сви ови примјени у католичкој цркви и да ли су дјеця одгојена у католицизму. Сви ови примјени у католичкој цркви и да ли су дјеця одгојена у католицизму. Сви ови примјени у католичкој цркви и да ли су дјеця одгојена у католицизму.

Нисе и сиромашно православно пушанство допуштено је примити уз протходну поуку у католичким истиним. Уколико би и горе споменутим примјени да буду примјени, треба их у годној форми садржавати у катекуменату или их на други начин одликати.

Проћелник одјела за богоштовље:
А. Р. Главчић, в.р.

М. Р.

Број 2203.
Горњом окружном Министарства Правосудја и богоштовља по-стала је свјидном ошаст, коју су усмено дао га- декрнима пригодом свеће-ничког састанка у Госпићу дне 10. VII. т.г., да мора у битнај случајевима примити православног у католичку цркву, кад је удовољено свјетим, сто их за прелаз крсти Католичка Црква и државна власт. Зато даном приматка ове саје окружнице стављам ван снаге горњу генералну дозволу и Молим, да се одседа душобришник стриктно држе нових упута о вјерским прелазима, које је Министарство правосудја и богоштовља издао 14. VII. 1941. бр. 42.678 и да са оне случајеве, које предвида горњај упута, доставе овамо дозволу Министарства правосудја и богоштовља, а не нисе и сиромашно пушанство нека се као и прије који мање одликати уз прилог пријаве котракој области и оним исправа, које су се и досад тржили према већ даним упутима.

Сенј, дне 17. септима 1941.
Бискуп:
+ *V. Venko*

Текстни број	Прелазника име и презиме, мјесто и вријеме рођења, стајет, пребивалиште и пријашња вјероисповјест	Родитеља његових име и презиме, стајет и пребивалиште	Датум к. прелазни	Опашке мјесто и вријеме обављених обредних функција
119	Milena Drazina Bo. Dubica, 1. 12. 1897	место. Manda Drazina M. Dubica M. Dubica	6/11 1941	вјерне крсти M. Dubica католици Cela Jureković Ivan Klasić M. Dubica
120	Angelina Drazina Bo. Dubica, 1. 12. 1897	место. Manda Drazina Bo. Dubica M. Dubica	6/11 1941	вјерне крсти M. Dubica католици Cela Jureković Ivan Klasić M. Dubica
201	Milica Dungezović Kulin Jelovac 1. 1936 M. Dubica M. Dubica	место. Kulin Jelovac Dungezović Kulin Jelovac	6/11 1941	вјерне крсти M. Dubica Kulin Jelovac Cela Jureković M. Dubica
201	Milica Dungezović Kulin Jelovac, 1. 1939 M. Dubica M. Dubica	///	6/11 1941	///
203	Milica Dungezović Kulin Jelovac 1. 1938 M. Dubica M. Dubica	///	6/11 1941	///
204	Milica Dungezović Kulin Jelovac, 1. 1940 M. Dubica M. Dubica	///	6/11 1941	///

Упуће о вјерским прелазима НДХ – Министарство правосудја и богоштовља, 14. августа 1941.
Instructions about religious conversions, the Independent State of Croatia, the ministry of Justice and Religion, August 14th, 1941

Једна страница из „Књиге прелаза“ 1944. године жупника из Хрватске Дубице, Вјекослава Венка, осуђеног за ратни злочин 1947. године у Сиску.¹¹
A page from the Book of Conversions, which belonged to the parish priest of Hrvatska Dubica, Vjekoslav Venko, who was found guilty of the war crime, in Sisak, in 1947¹¹

¹¹ Marko Ručnov, *Zašto Jasenovac*, Beograd 2001, 641.

Војска НДХ терор на терену Бос. Дубице први пут је извршила 14. августа, а у својим извјештајима наводи да су запаљене куће у многим селима. Села Агинци, Новоселци, Комленац, Мразовци, Јасење, Суваја и Влашковци била су погођена овом војном акцијом. Поред паљења кућа, дешавала су се и убиства локалног становништва.

У селу Читлук десио се један од најмонструознијих злочина у овом периоду, убиство породице Јандрић, о чему свједочи и споменик који је породица подигла након рата.¹²

Крајем новембра 1941. године на подручју села Бјелајци, Маглајци, Мљечаница, Котурови и Војскова убијено је више десетина људи, жена и дјеце.¹³

The Army of the Independent State of Croatia started the campaign of terror at the territory of Bosanska Dubica on August the 14th, and in the reports about it they state burning of the houses in many villages. The villages Aginci, Novoselci, Komlenac, Mrazovci, Jasenje, Suvaja and Vlaskovci were affected by this military action.

Besides burning of the houses, there were also murders of the local civilians. One of the most monstrous crimes of this period – the killing of the Jandric family, happened in the village called Citluk, and the monument which was erected after the war by the remaining relatives testifies about it.¹²

At the end of November, 1941, at the area of the villages Bjelajci, Maglajci, Mljecanica, Koturovi and Vojskova several dozens of men, women and children were killed.¹³

*Убијени и спаљени у породичној кући.
Murdered and burnt in the family home*

*Једно од страшнијих из овог периода је и мјесто ликвидације породице Симе Кондића.
Мјесто злочина над породицом лућара Симе Кондића из новембра 1941. год.
Локалитет Медњак (планина Козара), август 2018.*

*One of the execution places from this period is the place where Simo Kondić's family were murdered
The place where the crime over the family of the forester Simo Kondić was done in November, 1941
The site Mednjak (the mountain Kozara), August, 2018*

12 D. Samardžija, n. d., 94–102.

13 D. Samardžija, n. d., 129.

1942. ГОДИНА

КРВАВА ЛИТУРГИЈА

У јануару 1942. године војне јединице НДХ из више праваца напале су подручје дубичких села Доња Градина, Драксенић, Демировац и Међеђа, са циљем да створе чист терен, првенствено да се прошири зона Концентрационог логора Јасеновац. Половином јануара, у селу Драксенић убијено је више стотина људи, жена и дјеце српске националности. Посебно монструозан злочин догодио се у цркви у селу Драксенић, познат још као „крвава литургија“.¹⁴

Локалитет Тополик, масовна гробница са преко 150 убијених српских жена и дјеце, јануара 1942.

Приликом повратка из Драксенића, заробљене жене и дјецу усташе су на овој локацији стрељале. Фотографисано 4. јуна 2018.

На фотографији Гојко Влајнић (1936) показује тачну локацију стратишта. Налази се на путу Драксенић – Доња Градина, преко пута породичне куће Гојка Влајнића. Гојко је, седамдесетих година прошлог вијека, био присутан приликом дјелимичне ексхумације убијених, чије су кости пренесене у заједничку гробницу у селу Драксенић – у Цркву Св. Марка. Масовна гробница нема обиљежја и служи као пољопривредно земљиште.

The site Topolik, a mass grave of more than 150 Serbian women and children, killed in January, 1942.

While they were returning from Draksenic, the captured women and children were executed at this site, by an Ustasha firing squad.

Photographed on June, the 4th, 2018

At this photo Gojko Vlajnic (1936) is showing the exact site. It is on the road Draksenic-Donja Gradina, across the road of his family home. He was present during the partial exhumation of the murdered, during the seventies of the 20th century, when the exhumed bones were transferred to the common grave in the St. Mark church at the village Draksenic.

The mass grave hasn't been marked and is used as agricultural land.

THE BLOODY LITURGY

The military units of the Independent State of Croatia, from several directions, attacked the area of the Dubica villages Donja Gradina, Draksenic, Demirovac and Medjedja, with the main goal to “clean the area” in order to enlarge the territory of the Jasenovac concentration camp. At the middle of January, several hundreds of men, women and children - ethnic Serbs were killed in the village Draksenic. A specially monstrous crime happened in the church at the village Draksenic, and it is also known as the Bloody Liturgy.¹⁴

Локалитет „Радаков бунар“, у селу Драксенић, заселак Ђуклинац. Непознат је број жртава, које су јануара 1942. убијане и бацане у бунар.

Локацију запуштеног стратишта бунара показују Благоја Ђукић (1928) и Гојко Влајнић (1936). Стратиште се налази на породичном имању покојне супруге Благоје Ђукића. Фотографисано 4. јуна 2018.

The site “Radak’s well”, in the village Draksenic, the hamlet Cuklinac. The exact number of the people murdered and whose bodies were thrown in the well in January 1942 is still not known.

The uncared-for site of the well is being showed by Blagoja Djukic (1928) and Gojko Vlajnic (1936). The site is located at the family estate of the late Blagoja Djukic's wife. Photographed on the June the 4th, 2018

КОНЦЕНТРАЦИОНИ ЛОГОР ЈАСЕНОВАЦ – ДОЊА ГРАДИНА

Село Доња Градина чисти се од стране усташа у јануару 1942. године, када је постало саставни дио Концентрационог логора Јасеновац, Логора III – Циглана. Доња Градина постала је гробница многим убијеним Србима, Јеврејима и Ромима у периоду 1942–1945. Сматра се највећим стратиштем Концентрационог логора Јасеновац. До сада је открито 105 масовних гробница.

Прву масовну ликвидацију предводио је Станко Васиљ, јануара 1942. Више стотина логораша је убијено те потом спаљено у напуштеним кућама у селу Доња Градина.

pe zatočenika za likvidaciju, nego je u tome pogledu jedino in o pravo Matković ili pak sam Luburić. Majstorović je u glavnoj ove likvidacije sprovodio na Gradini, te je imao i posebnu sviju grupu ljudi sa kojima je skupa radio. I on je u glavnom radio po noći te bi radi toga skoro uvijek po danu spavao i bio neposoban za neki drugi rad. Koliko ja znam i sve ove likvidacije izvršavale su se pomoću sjekire ili malja. Od glavnijih ovih grupa koje je Majstorović likvidirao, sjećam se da je bilo jedna ogromna masa ljudi, žena i djece sa Kozare a koja su bili likvidirana na Gradini. Druga veća grupa bili su cigani, koje je Majstorović likvidirao kod sela Uštice. Brojno stanje za ove grupe nemoguće mi je navesti, jer kada su one u glavnom dolazile u Jasenovac, ja se u istom nisam više nalazio. Za ostale

Део исказа Љубе Милоша о Доњој Градини, 1947. године.¹⁵
A part of Ljubo Milos' statement about Donja Gradina, 1947¹⁵

Пронађени окови у селу Доња Градина 1947. (фотографисао др Никола Николић).

На фотографији мјештани слијева надесно: Љубан Крњајић, Мирко Вукић, Стеван Корица и Љубан Вукић

The manacles found in the Donja Gradina village in 1947 (photographed by dr Nikola Nikolic)

The people from the village are in the photo, from the left to the right: Ljuban Krnjajic, Mirko Vukic, Stevan Korica and Ljuban Vukic

THE CONCENTRATION CAMP JASENOVAC – DONJA GRADINA

The village Donja Gradina was “cleaned” in January 1942 by the Ustasha forces, when it became part of the Jasenovac concentration camp, precisely the part of the Camp number Three – the Brickyard (Ciglana). Donja Gradina actually became the grave for many murdered Serbs, Jews and Roma in the period from 1942 to 1945. It is considered to be the biggest execution site of the Jasenovac concentration camp. 105 mass graves have been found so far.

The first organised mass killing in January 1942 was led by Stanko Vasilj. Several hundreds of the camp prisoners were killed and then their bodies were burnt in the abandoned houses in the village Donja Gradina.

Томислав Филиповић – Мирослав Мајсторовић (Фра Сотона) пред Земаљском комисијом је 29. VI 1945. (бр. 2006) изјавио следеће:

„...Истио тако, признајем да су се за вријеме мога управитељства у логору Јасеновац вршила масовна убијања у Градини, али ја у томе нисам судјеловао иако сам за та масовна убијања знао. Исправљам се, да сам код тих масовних убојстава присуствовао, али их нијесам извршавао. Та масовна убијања допуштао сам као управитељ, јер сам имао усмене налоге од Љубе Милоша, а још више од Матковић Ивице и Макса Лубурића. У Градини убијало се маљем, и то тако да би жртва морала сићи у ископану јаму, на што је слиједио ударак маљем по глави одоштраја. Осим што се убијало и стрелчањем и клањем...“¹⁶

Tomislav Filipovic – Miroslav Majstorovic (Fra Sotona) in front of the State Commission, on June, 29th, 1945, (Number 2006) stated the following:

„...As well, I do admit that during my governing the Jasenovac camp, mass murders were done in Gradina, but I personally didn't participate in that, even though I knew of the mass murders. Correction, I was present during the mass murders, but I didn't carry out any of them. Those mass murders were allowed by me, as the governing official of the camp, because I had to obey the oral orders by Ljubo Milos, and even more by Ivica Matkovic and Maks Luburic. The murders in Gradina were carried out by a mallet, in the way that the victim had to descend into a previously dug ditch, and then the victim was hit in the back part of the head by the hammer. The murders were carried out by shooting by the firing squad and by cutting the victims' throats...“¹⁶

¹⁵ ЈУСП Доња Градина, Архива докумената, неинвентарисано.

¹⁶ Zemaljska komisija Hrvatske za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, Zločin u logoru Jasenovac, Zagreb 1946, izdanje JUSP Donja Gradina 2013, 72.

*Доња Градина, ископавања 1964. године.
Donja Gradina, excavations in 1964*

МЕЂЕЂА – ЕКОНОМИЈА ЈАСЕНОВАЧКИХ ЛОГОРА¹⁷

У селу Међеђа страдало је 1.155 мјештана, од тога су 1.136 цивилне жртве, страдале од стране усташа у злочину геноцида. Све жртве су српске националности.

Позната су четири масовна стратишта на подручју овог села:

1. Породично имање Лончара, служило као економија Концентрационог логора Јасеновац у Горњој Међеђи.
2. Гробница под насипом на истом имању породице Лончар.
3. „Даничин бунар“, бунар у селу, у којем су пронађене жртве.
4. „Кецманова кућа“ у засеоку Ријека – масовни злочин у овој кући извршен је 1943. године, убијене су 43 жртве.

MEDJEDJA – THE ECONOMIES OF THE JASENOVAC CONCENTRATION CAMPS¹⁷

1155 local people were killed in the village Medjedja, and 1136 of them were civilians. They were murdered by the Ustasha as a part of the crime of genocide. All the victims were ethnic Serbs.

Four mass execution sites are known at the area of this village:

1. The family estate of the Loncar family, it was used as the Jasenovac Concentration Camp economy, at Gornja Medjedja
2. The grave under the dike, at the same estate which belongs to Loncar family
3. “Danica’s well”, a well in the village where victims were found
4. “Kecman’s house”, at the hamlet Rijeka – a mass crime was done here in 1943, 43 people were killed.

*Гробница под насипом на имању породице Лончар
The grave under the dike at the Loncar family estate*

¹⁷ Тања Тулековић, *Крви из тшине – усташки злочин геноцида у селу Међеђа, 1941–1945. године*, Јагодина 2012, 12.

КОНЦЕНТРАЦИОНИ ЛОГОР ЈАСЕНОВАЦ – ДУБИЧКЕ КРЕЧАНЕ

Основане су средином 1942. као дио логора, због потребе за грађевинским материјалом – кречом. Креч се још користио као средство којим су посипани лешеви жртава, да се што прије распадне. Основане су на имању предатног власника кречане Јове Биуковића, на око 3.500 м². Смртност на овом стратишту била је узрокована лошом исхраном, присилним радом и убилачким нагонима усташа.¹⁸

Ископавања на иницијативу Гојка Бусадића (на фотографији окренут леђима) вршена су 1957, и том приликом су на овом локалитету ископане 6.774 лобање жртава.

Фотографија са сахране посмртних остатака убијених жртвава, 1957. год.¹⁹
A photo from the burial of the remains of the victims, 1957.¹⁹

Дубичке кречане 1945. Фотографисао др Никола Николић.
The Limekilns of Dubica in 1945, photographed by dr Nikola Nikolic

18 M. Ručnov, n. d., 69–70.

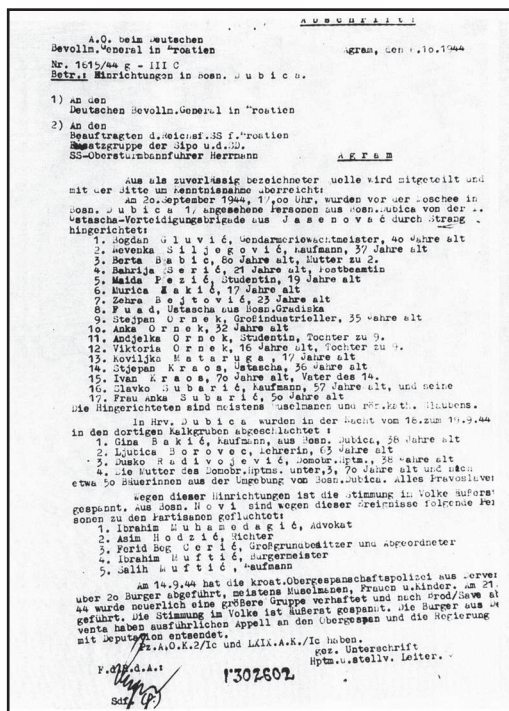
19 ЈУСП Доња Градина, Архива фотографија, неинвентарисано.

20 ЈУСП Доња Градина, Архива докумената, неинвентарисано.

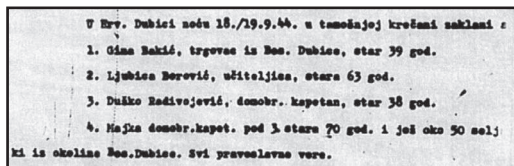
THE JASENOVAC CONCENTRATION CAMP – THE LIMEKILNS OF DUBICA

This part of the Camp was founded in the middle of 1942, because there was a need for lime as a construction material. The lime was also used for spreading over the dead bodies, in order to accelerate their decomposition. The limekilns were founded at the area of about 3 500 square metres at the estate of Jovo Biukovic, who had owned a limekiln there before the war. The deaths at this execution site were caused by inadequate food, forced labour and the Ustasha killing impulses.¹⁸

The excavations were done in 1957, on the initiative of Gojko Busadzić (turned his back at the photo), and 6774 skulls of the victims were excavated at the site.

Њемачки документ који експлицитно објашњава шта се десило са око 50 Срба из околине Дубице 1944. године на Дубичким кречанама.²⁰
A German document which explicitly describes what happened to around 50 Serbs from the Dubica area in 1944 at the Limekilns of Dubica.²⁰

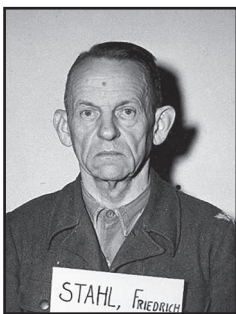

Исјечак докумената је са преводом.
The segment of the document was translated

КОЗАРА – ГОЛГОТА СРПСКОГ НАРОДА

Због све већег обима устанка под вођством Народноослободилачког покрета, забринутост њемачких дужносника може се веома добро пратити кроз документе. Угрожене су биле железнице као и снабдијевање рудом из рудника Љубија.

Интереси НДХ да се елиминише српско становништво које насељава шире подручје планине Козаре подударило се са њемачким економским интересима. Војна операција почела је 10. јуна и трајала је до 17. јула 1942.

Фотографија са нирнбершког процеса²¹
A photo from the Nurnberg Process²¹

Командант оперативне групе „Западна Босна“, Фридрих фон Штал, издао је проглас 5. јуна 1942, упућен локалном становништву. Иако је био на нирнбершком процесу (појавио се у својству свједока), за злочине које је починила војска под његовом командом није одговарао.

The commander of the operational group Western Bosnia, Friedrich von Stahl issued a proclamation on June, the 5th, 1942, which was addressed to the local population. Although he was present at the Nurnberg Process (he was there as a witness), he wasn't charged for the crimes done by his soldiers, under his command.

Надгледање борби у селу Бјелајци (Босанска Дубица) јун/јул 1942. – Анте Павелић са двогледом, десно до њега Фридрих фон Штал, са нацистичком ознаком, и Фрањо Рубина у бијелом мантилу. Фрањо Рубина је аутор пропагандног дјела Козара гроб партизана.²²

Watching of the battles, the village Bjelajci (Bosanska Dubica) June/July 1942 – Ante Pavelic holding binoculars, Friedrich von Stahl on his right, with a Nazi sign on his clothes, and Franjo Rubina wearing a white coat. Franjo Rubina was the author of the propagandistic publication Kozara – the grave for partisans.²²

KOZARA – THE GOLGOTHA OF THE SERBIAN PEOPLE

Because of the National-liberation Insurrection which was getting bigger, the worries of the German high ranking officials was getting bigger, as well, which can be traced through the documents. The railway communications, as well as the supplying from the Ljubija Mines were endangered. The aims of the Independent

State of Croatia, which were to eliminate all the Serbian population from Kozara Mountain and its surrounding area were corresponding to the German economic aims. The military operations started on June, 10th, 1942, and lasted until July, 20th, 1942.

Фотографија из књиге Козара гроб партизана, под насловом „Подмукли погледи одају њихов зао значај“, иако је истод слике написано – неколико српских сељака заробљених у Козари планини.²³

A photo from the book Kozara – the grave for partisans, with a title: perfidious looks reveal their evil intentions, although there was the explanation beneath the picture: several Serbian farmers captured in the Kozara mountain region.²³

²¹ ЈУСП Доња Градина, Архива фотографија, неинвентарисано.

²² D. Samardžija, n. d., Dokumentarne fotografije XXXII.

²³ Јован Мирковић, Злочини над Србима у Независној Држави Хрватској – фотомонографија, Београд 2014, 238.

Пропагандни материјал намијењен становништву шоком борби.²⁴

Propagandistic materials for the population during the fights²⁴

Током трајања борби на планини Козари, вршена су масовна вјешања Срба под изговором да су партизани, иако је велик дио њих био цивилно становништво које није учествовало у борбама.²⁵

During the fights at the Mountain Kozara there happened mass executions by hanging of the Serbs under the excuse that they were partisans although a great number of those who were sent to gallows were civilians who didn't participate in the fights.²⁵

Дневни извјештај од 7. јула 1942. године са 9 страни /по поштом пријављена 7.VII.1942 године са 9 страни/

I. ДОНОСНИЦИ СРБИ:

Успорио је партизански Београд извјештај да су српску постоју село Кривевци /13 km јужно од Петриње/ и пресецају у с. Мратовце /2 km југозападно од Петриње/ и пресецају са вјешањем /11 km јужно од Мратовце/ српски су нападнути од партизанских простора. Успорио је српски извјештај да је у с. Мратовце /11 km јужно од Мратовце/ убијено 15 Срба и да је остало 10 Срба. Партизани су убијали Србе и у с. Мратовце /11 km јужно од Мратовце/ убијено је 15 Срба и да је остало 10 Срба. Партизани су убијали Србе и у с. Мратовце /11 km јужно од Мратовце/ убијено је 15 Срба и да је остало 10 Срба.

II. ДОНОСНИЦИ СРБИ:

3.VII. у 3 сата извјештај су Српски доносиоци да су партизани напали на село Мратовце /11 km јужно од Мратовце/ и да су убијали Србе. Партизани су убијали Србе и у с. Мратовце /11 km јужно од Мратовце/ убијено је 15 Срба и да је остало 10 Срба.

III. ДОНОСНИЦИ СРБИ:

У поштом пријављеном извјештају да су партизани напали на село Мратовце /11 km јужно од Мратовце/ и да су убијали Србе. Партизани су убијали Србе и у с. Мратовце /11 km јужно од Мратовце/ убијено је 15 Срба и да је остало 10 Срба.

Дневни извјештај од 7. јула 1942. Друшћо домобранској збора (војска НДХ), у којем се наводи да је са подручја планине Козара 5.000 жена и дјеце упућено у Концентрациони логор Јасеновац (Логор V – Стара Градишка).

The daily report, dated July the 7th, 1942, of the Second Croatian Home Guardsmen Corps (The Independent State Of Croatia Army) where they stated that 5000 women and children from the area of the Mountain Kozara were sent to the Jasenovac concentration camp (Camp Five – Stara Gradiska)

24 Меморијални музеј на Мраковици, стална поставка.
25 Владимир Дедијер, *Vatikan i Jasenovac*, Beograd 1987,

Током и након завршетка борби, љета 1942. године, на подручју Босанске Дубице над српским становништвом десили су се сљедећи злочини:²⁶

Поповића гај, село Раковица, 130 жртава. Споменик убијеним жртвама, подигнут на локалитету Поповића гај. Фотографисано августа 2018.

Село Горњоселци – у спомен-костурници сахрањено је 48 жртава (аутор није могао фотографисати јер је зарасла у траву).

Село Бјелајци, локалитет Јарак – 86 жртава, претежно из породица Ђерић и Булић.

Село Бјелајци, локалитет Цвијића њива – 80 жртава.

Православно гробље Урије у Босанској Дубици, више стотина жртава.

During the fights and after the fights finished, in the summer of 1942, the following crimes over the Serbian population happened at the area of Bosanska Dubica:²⁶

Popovic grove, the village Rakovica, 130 victims, the monument to the victims, at the place called Popovic grove, photographed in August, 2018

The village Gornjoselci, 48 victims were buried in the memorial charnel house (the author couldn't take a photo of it because it has been overgrown with weeds)

The village Bjelajci, the place called Jarak- 86 victims, mostly from the families Djeric and Bulic

The village Bjelajci, the place called Cvijic field -80 victims

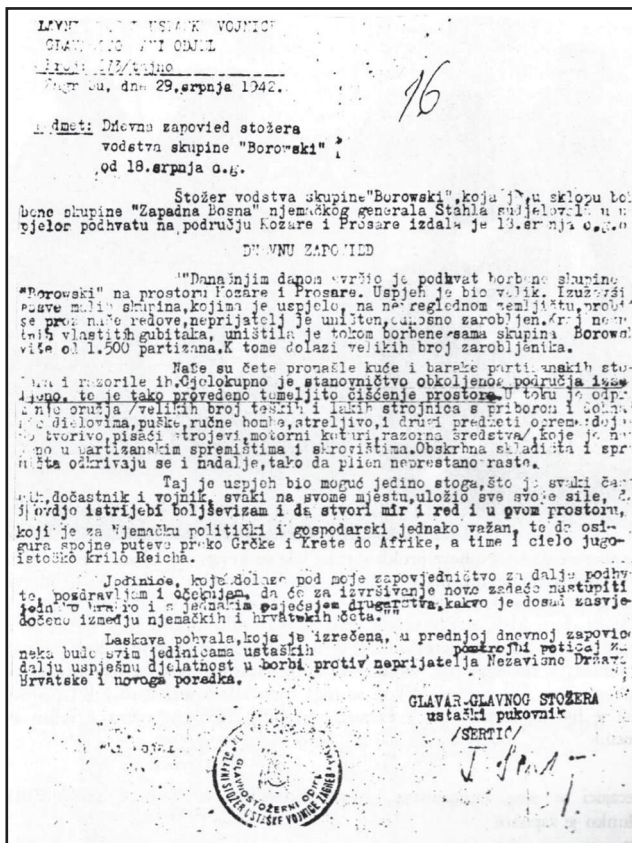
The orthodox cemetery Urije at Bosanska Dubica – several hundreds of victims

Споменик убијеним жртвама, подигнут на локалитету Поповића гај. Фотографисано августа 2018.

The monument to the victims, at the place called Popovic grove, photographed in August, 2018

Гусџи Мајер, гробље Урије, јула 1942. На фотографији је препозната Неда Драчина из Босанске Дубице
Gusti Meier at the Urije cemetery, in July 1942 - Neda Dracina from Bosanska Dubica was recognised at this photo

Jula 1944. predavao si ciglu na pilani i pešvao si kome i da i ja ideu sa tešom. Otišli smo kase i pokazao si grebove strelj i janih žrtava rekavai mi " tuj lezi 40 tuj lezi 60. tane 20 i td. te leze ih dača pljunuši" zatim si rekao zjedene.

Локација Пилана (фабрика за производњу дрвних производа, основана 1902) у Босанској Дубици – више стотина жртава. Данашња локација предузећа „Козара дрво“.

The Saw-Mill site (the factory for wood and timber products, founded in 1902) at Bosanska Dubica – several hundred victims. Today, the company “Kozara drvo” is located at the site.

Заробљено српско становништво на путу ка логорима. План власти НДХ је био да се на очишћена подручја насели „поузданије становништво“.²⁷

The captured Serbian population on their way to the camps. The Independent State of Croatia authorities' plans were to colonise the cleaned area by “more reliable population”²⁷

Изјава из Записника о суочавању оптуженог Густаја Мајера и свједока Душана Крушке из Хрватске Дубице, 1946. године у Бањој Луци.

Покољ у долини ријеке Мљечанице, над тешко рањеним партизанским борцима.

Извјештај борбене групе „Боровски“ од 29. јула 1942. Цјелокупно становништво Козаре и Просаре исељено је и спроведено темељно чишћење простора.

A statement from the Minutes of the official confrontation of the accused Gusti Meier with the witness Dusan Kruska from Hrvatska Dubica, 1946, Banja Luka.

The slaughter in the valley of the river Mljecanica, over the heavily wounded partisans.

The report of the combat unit Borovski, July 29th, 1942- the whole population of Kozara and Prosara were moved out and the area was thoroughly cleaned.

²⁷ Znaci.net, Vojnoistorijski institut, Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, tom XII knjiga 2, Dokumenti nemačkog rajha, br. 114, Beograd 1976, 576–578

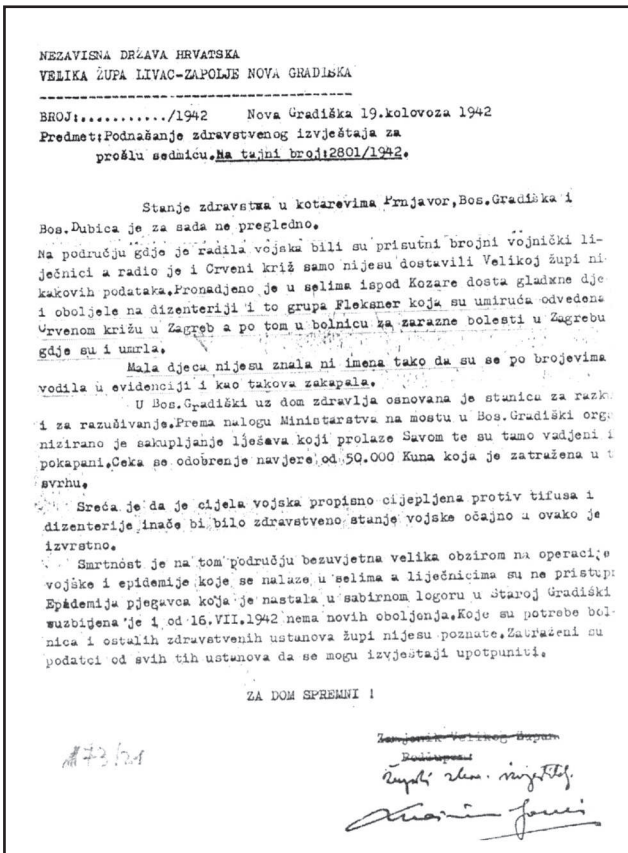
Привремени логору Церовљанима у близини железничке станице (љето 1942). Мјесто масовних убиства, али и даљег транспорта заробљеног српског становништва са подручја планине Козаре.

Послије завршетка војне операције у јулу, опште стање на простору планине Козаре било је тешко. Већина становништва депортована је у концентрационе логоре Јасеновац и Земун, а дјеца су завршавала у логорима за дјецу у Сиску и Загребу. Дио становништва расељен је по Славонији, јер су капацитети логора били искоришћени.

A temporary camp in Cerovljani, near the railway station (in summer 1942) – the place where mass murders were committed, and the place from which the captured Serbian population from the mountain Kozara area were transported further.

After the military operations were finished, in July, the general situation at the mountain Kozara area was difficult. Most of the population were deported to the concentration camps Jasenovac and Zemun, and the children were sent to the children's camps in Sisak and Zagreb. Parts of the population were moved to all over Slavonia, because the camps' capacities were used up.

Документ НДХ, од 19. августа 1942.²⁹

Стање здравства на подручју Козаре тјде су се водиле борбе.

У селима испод Козаре пронађено је доста мале дјеце оболеле од дизентерије и гладне. Смртност је веома велика због војне операције и епидемија, наводи се у документу.

An Independent State of Croatia document, dated August 19th, 1942²⁹

Health situation at the Kozara area where there were military operations

A lot of small children who were starving and suffering from dysentery were found in the villages at the foot of the Kozara Mountain. This document states that the mortality rate is very big, because of the military operations and epidemics.

Локација Сајмиста у Земуну, фотографија из 1938. године.

The site Sajmiste in Zemun, a photo taken in 1938

*Фотографија логораша из Концентрационог логора Земун.
A photo of the camp inmates from the Concentration camp Zemun*

У августу и септембру, становништво, махом жене и деца, почело се враћати из Славоније. Намјера власти НДХ била је да се то становништво упути у Концентрациони логор Јасеновац и тиме биолошки истријеби.

Следећа два документа НДХ свједоче о таквој врсти намјере.

*Улаз у Концентрациони логор Јасеновац, Логор III
The entrance to the Concentration camp Jasenovac, the Camp Number 3*

*Екхумација посмртних остатака убијених логораша у Концентрационом логору Земун на Јеврејском гробљу у Земуну, 6.500 жртва.
The exhumation of the remains of the murdered camp inmates from the Concentration camp Zemun, at the Jewish cemetery in Zemun; 6,500 victims*

Some people, mostly women and children, started returning from Slavonia, in August and September. The intention of the authorities of the Independent State of Croatia was to send them to the Concentration camp Jasenovac and to terminate them biologically.

The following two documents of the Independent State of Croatia are the testimonies of such intentions.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
KOTARSKA OBLAST U BOSANSKOJ DUBICI
Broj: Pal. 608/42. U Bosanskoj Dubici, dne 3. listopada 1942. godine.

PREDMET: Izvještaj o ~~probojima~~ stanju unutarnje uprave.

OPĆEM OPUNOMOĆENIKU VLADE MINISTRU G. Dr. OSKARU TURINI
Banja Luka

Dne 30. rujna 1942, oko 10 sati pošla je jedna postrojba ustaša, domobrana i legionara u jačini od 18 ljudi u pravcu Kostajnice da osigura radnike, koji su popravljali most na rijeci Mlječanici na 5 km od Bosanske Dubice. Kada je zavedena postrojba došla do mosta partizani su iz bližnjih šuma iz strojnoica puška otvorili vatru i tom prilikom su poginula dva ustaše iz pripreme boje: Hasan Bajrić i Mato Mažar, dok je troći Kasim Kasapović lako teže ranjen uzpio prišao Umar. Zapovjednik posade satnik Pavlović odmah je prišao u pomoć i energičnim jurišem partizane razbjeo.

Navedeni most je spaljen dne 19. IX. 1942. oko 21. sat (veza smonjeg izvještaja Pal. br. 578 od 21. IX. 1942.) Partizani očizgo idu zatim da prekinu saobraćaj na cesti Bosanska Dubica-Kostajnica, a vjerojatno da spriece izradu drva u sumi, koja se nalazi odmah pokraj ceste u blizini Oružničke postaje Suhaja. Rad na daljnjoj izradi drva već je nekoliko dana obustavljen, a izradjenih drva ima oko 100 metra, a koja se za sada uzalud stalnih napada partizana ne mogu izvoziti.

Istoga dana oko 13 sati uzaludio je napadajna Hadžibajbar na 4. km od B. Dubice i tom je prilikom zaklan seljak Marko Odak a jedan hercegovački izbjeglica obješen. Zarobljeno je nekoliko seljačkih kola, a osam volova je ubijeno na licu mjesta, a šest konja su odtjerali sa sobom.

Troja kola su l. k. pronašli Nemci i dovukli u Bos. Dubicu.

Istoga dana oko 21 sat uzaludio je napadaj istodobno na oružničku postaju u Drakseniću i ustašku postrojbu u selu Medjedji. Partizanima je svakako cilj da prikupljenu stoku u Medjedju dobiiju u svoje ruke.

Za vrijeme napadaja zatražena je pomoć iz Jasenovca, te je pomoć stigla oko 70 Ustaša.

Danas dne 3. X. 1942. oko 8.30 sati uzaludio je žestoki napadaj na radne bojne i Dr. častnu radnu službu, prema vijestima ima mrtvih, ranjenih i zarobljenih radnika; pomoć od domobrana i ustaša je ukazana, ali točan iznos nije još poznat, te će naknadno biti dostavljen.

Prema privratnom saznanju u okolišnim se linijama povratilo se dosta pravoslavaca, koji su za vrijeme evakuacije bili poslani u druge kotareve. Oni koji dođu u B. Dubicu transportiraju se sada u sabirni logor u ~~Staru~~ Staru Gradišku, ali su isti vjerojatno došli zato, te putuje preko Sunje na Bos. Novi te od Priedora dolaze u svoja sela, a isto tako pridolaze i od Kostajnice. Ukoliko se ovako nastavi partizani će imati dobru podršku u snabdjevanju i obavješavanju o kretanju vojske odmah obodnja.

U selu Fucari udaljenom 10 km od B. Dubice postaji domobranska posada u jačini od 300 ljudi s dobrim naoružanjem, a kojoj je bio zapovjednik LUKEVIĆ (ugradjanstvu učitelj), pričuvni nadporučnik.

Isti je sporazumno sa pričuvnim poručnikom SIMUNOVIĆEM (u gradjanstvu porezni činovnik) spremao izdati. Uvažene su žene koje priznaju da su donosile istima pisma, ali pisma nisu uvažena.

Isti su pritvoreni i te vojne oblasti vode izragu.

O tome obavijest:

- 1) Ravateljstvu za j. red i sigurnost-Zagreb,
- 2) Ustaškoj nadzornoj službi Ured I.- Zagreb,
- 3) Župskoj redarstvenoj oblasti-Nova Gradiška,
- 4) Velikoj župi Ljvac-Zapolje-Nova Gradiška.

Za DOM spremni!

Kotarski predstojnik:
(Vuković)
Yuković

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
KOTARSKA OBLAST U BOSANSKOJ DUBICI
Broj: Pal. 528/42. U Bosanskoj Dubici, dne 7. rujna 1942. godine

PREDMET: Odbjeglica upućenje u sabirni logor u Staroj Gradiški.

OPĆEM OPUNOMOĆENIKU VLADE MINISTRU G. Dr. OSKARU TURINI
Banja Luka

Posljednjih dana vraćale su se mnoge pribjeglice nazad, koje su bile upućene u druge kotareve. Tako ih sa prikupilo oko 550. Istu su dne 2. rujna 1942. godine po nalogu župske redarstvene oblasti u Novoj Gradiški od 29. VIII. 1942. broj: 9517/42. upućene u sabirni logor u St. Gradiški.

Od dana 2. rujna 1942. pa do danas prikupilo se kod ove oblasti 85 odbjeglica iz raznih kotareva, te su isti danas upućeni u sabirni logor u Staru Gradišku.

Za DOM spremni!

Za Kotarski predstojnik
H. Ljutić
pom. per. vještbenk.

J. Ljutić

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
OPĆEM OPUNOMOĆENIKU VLADE
MINISTRU G. Dr. OSKARU TURINI
Banja Luka

10.9.42
1077/42

Banja Luka 17. IX. 1942

Uzeto mi znanje
ace

Документ од 3. октобра 1942, у којем се тражи да се српско становништво, које се вратило на подручје Босанске Дубице, упућује у Концентрациони логор Јасеновац (Стара Градишка).

A document dated October the 3rd, 1942, where there is a request that the Serbian population who returned to the Bosanska Dubica area are to be sent to the Concentration camp Jasenovac (Stara Gradiska)

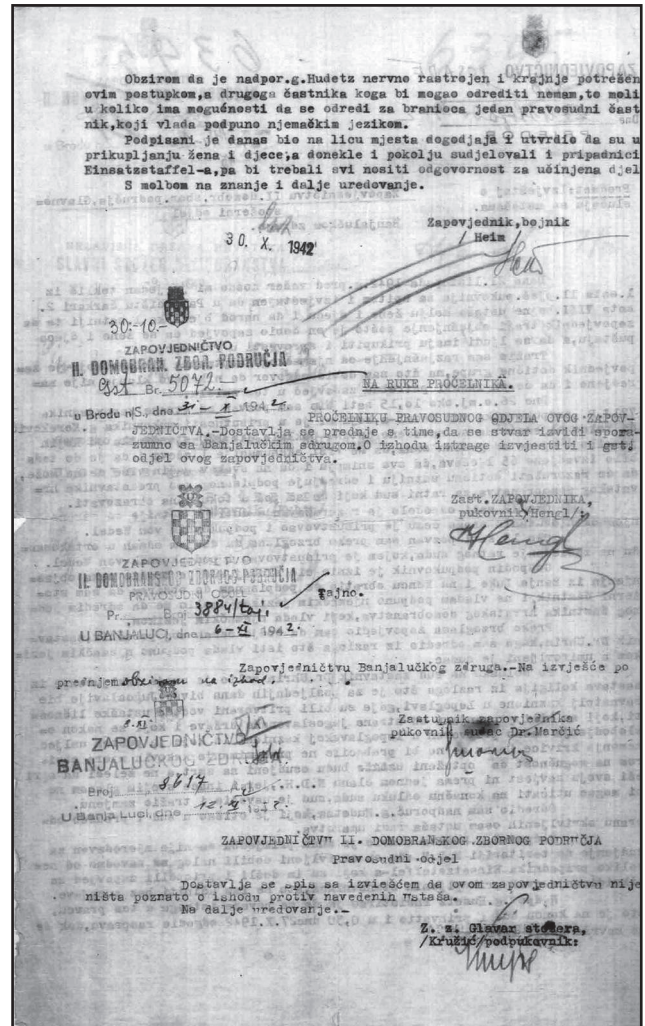
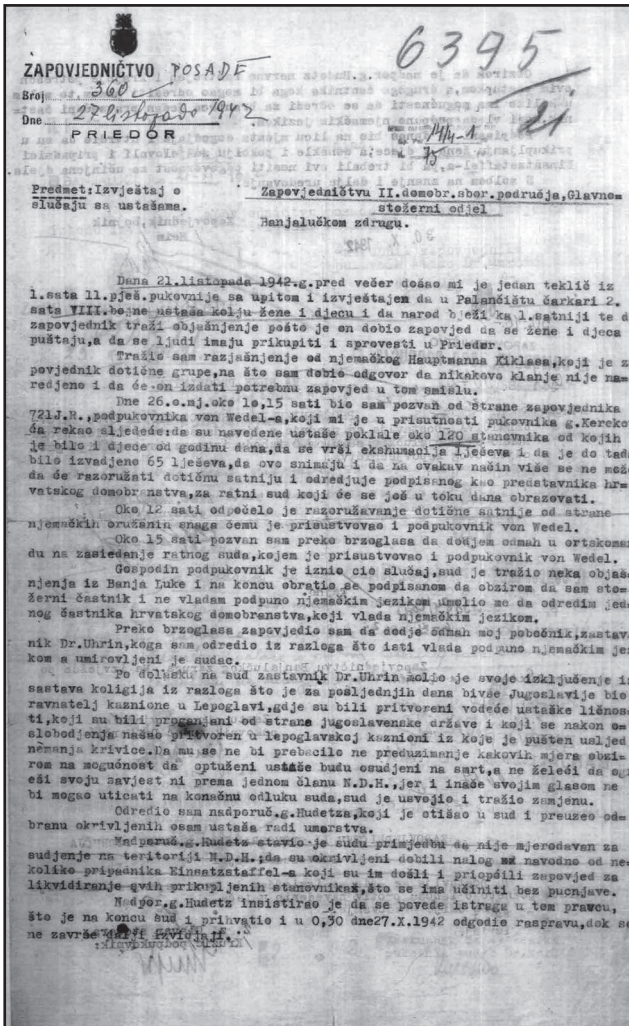

Концентрациони логор Јасеновац (Логор V – Стара Градишка). Фотографисао Драго Маžар 24. априла 1945. године.³⁰
Concentration camp Jasenovac (Camp Number 5 – Stara Gradiska), photographed by Drago Mazar on April the 24th, 1945³⁰

Наставак геноцида над Србима на подручју Козаре десило се у селима Мало и Велико Паланчиште, као и у селу Јеловац. Иако села припадају Приједору, граниче се са општином Козарска Дубица. Покољи су се десили током новог напада борбене групе „Хофман“ између 20. и 23. октобра 1942. године. Овом приликом убијено је, поименично до сада утврђених, 786 жртве.³¹

The further genocide over the Serbs in the Kozara area happened in the villages Malo Palanciste and Veliko Palanciste, as well as in the village Jelovac. Although the villages administratively belong to Prijedor, they are at the border with the Kozarska Dubica municipality area. The slaughtering happened during the new military attack by the Hoffman military group, between the 21st and 23rd of October, 1942. 786 victims, whose names have been established so far, were killed in that period.³¹

Документ из 27. октобра 1942.³²
 Описује се покољ од стране усташке јединице у Паланчишту, приликом којег је убијено 120 мјештана, међу којима има жена и дјеце.

A document dated October 27th, 1942³²
 There is a description of the slaughtering over the population, where 120 people, including women and children were murdered in the village Palanciste by an Ustasha unit.

31 Марина Љубичић, „Покољ у селима Паланчиште и Јеловац кроз документа и свједочења преживјелих“, Топола, часопис ЈУ „Спомен-подручја Доња Градина“, година 1, свеска 1, Доња Градина 2015, 88–99.
 32 ЈУСП Доња Градина, Архива докумената, неинвентарисано.

1943. ГОДИНА

Крајем октобра преживјело становништво поново је почело да се враћа на своја породична имања, гдје највећи проблем постаје прехрана, као и смјештај.

Радомир Мијатовић из села Срефлије овако описује свој повратак у родно село:

„Устио сам некако да се пребацим из Славоније, средином 1943. године, у моје родно мјесто Срефлије. Радовао сам се сусрешу са мајком, браћом и сестром, али ме је дочекало пустио село, ољачкано и зарасло у коров. Од моје мноббројне породице, остео сам сам.“³³

Споменик страдалој породици на гробљу у селу Срефлије подигао је Радомир Мијатовић.³⁴ Отац Васкрсија и брат Милован одвојени су од породице у Церовљанима. Радомир је завршио као слуга у селу Лакушје (Славонија), а мајка је са остатком породице одведена у Концентрациони логор Јасеновац.

The monument to the murdered family at the cemetery in the village Sreflije, built by Radomir Mijatovic³⁴ His father Vaskrsija and brother Milovan were separated from the rest of the family in Cerovljani. Radomir was sent to be a servant in the village Lakusje (Slavonia), and his mother and the rest of the family were taken to the Concentration camp Jasenovac.

At the end of October, the survived population started returning to their family estates, where the biggest problems became food and shelter.

Radomir Mijatovic, from the village Sreflije, describes his returning to the village where he was born:”

I managed somehow to transfer from Slavonia to the village where I was born-Sreflije. I had been looking forward to meet my mother, brothers and sister, but all that I found there was an abandoned, robbed village, overgrown with weed. I have been left alone, the only alive from my once numerous family.”³³

Током 1943. године на подручју Босанске Дубице над преживјелим становништвом вршила се економска експлоатација, у економијама Концентрационог логора Јасеновац.

During 1943, at the territory of Bosanska Dubica, there was an economic exploitation over the survived population, at the so called economies of the Jasenovac concentration camp.

Документ НДХ од 9. јуна 1943. године, у којем се наводи да је Усташка одбрана из Јасеновца засијала кукурузом велике количине земљишта јужно од Саве. Позивају се жене из села Демировац, Драксенић и Међеђа да обрађују земљу, а да ће заузврат добити одређене количине житија, обуће и одјеће.³⁵

Јасеновачке економије на подручју Босанске Дубице биле су у селима Доња Градина, Драксенић и Међеђа. Суштина економија је била да се логораша или локално становништво искористи за рад, а потом убије. Многобројна свједочанства говоре о економијама ужаса.³⁶

An Independent State of Croatia document, dated June, the 9th, 1943 where there is a statement that the Ustasha Defence units had sown large areas of the land southern from the river Sava with corn. There was an invitation for the women from the villages Demirovac, Draksenic and Medjedja to cultivate the land and that they would get a certain amount of the corn, clothes and shoes in return.³⁵

The so called Jasenovac economies were at the territory of Bosanska Dubica, at the villages Donja Gradina, Draksenic and Medjedja. The main purpose of the economies was to use up the camp inmates and the local population for work and then to kill them. There are many testimonies about the economies of horror.³⁶

³³ Радомир Мијатовић, „Изгубио сам у логору цијелу породицу”, *Козара у народноослободилачком рату*, Записи и сјећања, књига IV, Београд 1978, 392–398.

³⁴ ЈУСП Доња Градина, *Архива фототографија*, неинвентарисано (uninventorised).

³⁵ ЈУСП Доња Градина, *Архива докумената*, неинвентарисано (uninventorised).

³⁶ Тања Тулековић, *Економије јасеновачког логора*, Доња Градина 2014.

1944. ГОДИНА

Фотографија Милице Тепић (1920–1949) из села Комленац, са сином Бранком (рођ. 1942) на раменима и кћерком Драгицом (1940–1983), настала је током јануара 1944. приликом напада 2. кавказке бригаде (Черкези) на подручје Босанске Дубице.

Миличин супруг Бранко погинуо је током борби на планини Козари јуна/јула 1942. Милица је у том периоду била трудна и уз себе је имала тада двогодишњу Драгицу. Ухваћени су са другим становништвом и депортовани у Славонију. На путу ка логорима НДХ, у селу Кајгани поред Гарешнице (Славонија), родила је сина Бранка. У рану јесен 1942. године Милица Тепић је, заједно са своје двоје дјеце, успјела да се врати из Славоније у своје родно село Комленац, које је било опустошено. Наставила је борбу за преживљавање, да би поново јануара 1944. године спашавала животе своје породице. Милица Тепић назива се још и „Мајка Кнезополка“. Ова храбра мајка преминула је 1949. године. Њена дјеца, Бранко и Драгица, наставили су живот и формирали своје породице. Бранко Тепић је у рату 1991–1995. на простору бивше Југославије поново морао да бјежи од војске Републике Хрватске, 1995. године.³⁸

Фотографисао Жорж Скригин јануара 1944. у селу Брекиња (Босанска Дубица).³⁹

На подручју Босанске Дубице, у селу Шеварлије, 15. јуна 1944. десио се масовни злочин над цивилним становништвом, кад су усташе убиле 72 лица српске националности. Преко 50 Срба из Босанске Дубице одведено је и убијено у Дубичким кречанама 18/19. септембра 1944.

A mass crime over the civilians happened in the area of Bosanska Dubica, in the village Sevarlije, on June the 15th, 1944, when the Ustasha forces murdered 72 people who were all ethnic Serbs. Over 50 Serbs from Bosanska Dubica were taken and killed at the Limekilns of Dubica on September the 18th to 19th, 1944

Photography of Milica Tepic (1920-1949) from the village Komlenac, with her son Branko (born in 1942) on her shoulders and her daughter Dragica (1940-1983), which was taken in January, 1944, during the attacks of the Second Caucasian Brigade (the Circassians) to the Bosanska Dubica area.

Milica's husband Branko was killed during the fights at the Mountain Kozara in June and July 1942. She was pregnant then and had her two-year-old daughter Dragica with her. They were captured together with the other people and deported to Slavonia. On the way towards the Independent state of Croatia concentration camps she gave birth to her son Branko in the village Kajgani, close to Garesnica (Slavonia). In the early autumn of 1942 she managed to return back from Slavonia, together with her two children, to her village Komlenac, which was abandoned. She continued her fight for survival, and in 1944 she saved the lives of the members of her family once again. She is also known as "the mother of Knezopolje" (Majka Knezopoljka). This brave mother passed away in 1949. Her children, Branko and Dragica continued with their lives and they both started their families. Branko Tepic had to escape once again in the war 1991-1995 which was fought at the territory of the former Yugoslavia from the Army of the Republic of Croatia, in 1995.³⁸

Photographed by George Skrigin, January, 1944, the village Brekinja, Bosanska Dubica³⁹

Спомен-обилежје убијеним 15. јуна 1944 . у селу Шеварлије, На металним плочама исписана су 72 имена и презимена жртава. Фотографисано августа 2018.⁴⁰

A memorial to those murdered in the village Sevarlije, on June the 15th, 1944. There are 72 names and surnames of the victims, written on the metal boards. Photographed in August, 2018⁴⁰

³⁸ Радио-телевизија Републике Српске (РТРС), емисија „Печат“ – Бранко Тепић, дјечак са чувене фотографије Жоржа Скригина, 71 годину послје, <https://youtu.be/O2YrEYwXR8>.

³⁹ Žorž Skrigin, *Rat i rozornica*, Beograd 1968, 246–247.

⁴⁰ ЈУСП Доња Градина, *Архива фотографија*, неинвентарисано (uninventorised).

1945. ГОДИНА

Последњи масовни злочин десио се фебруара 1945. у селу Гуњевци. Том приликом убијено је преко 96 лица српске националности, међу којима 44 дјеце. То је уједно био и последњи напад војске НДХ на српско становништво Босанске Дубице.⁴¹

The last mass crime happened in the village Gunjevci in February, 1945. More than 96 people, ethnic Serbs, were murdered then and 44 children among them. It was at the same time the last attack of the Independent State of Croatia Army to the Serbian population of Bosanska Dubica.⁴¹

Спомен-чесма из 1988, подигнута убијеним жртвама.. Фотографисано 2017.⁴²
A memorial drinking fountain, built in 1988, in memory of the murdered, photographed in 2017⁴²

Босанска Дубица је 27. априла ослобођена од стране 45. дивизије Југословенске армије.

Среска комисија за утврђивање ратних злочина окупатора и њихових помагача, Босанска Дубица, 31. јул 1945.⁴³

Након рата почело се са прикупљањима података о броју убијених. Приложени документ један је од таквих који показује само дјелимичан број убијених.

У документу се наводи да је убијено 2.533, одведено 6.419 и нестало 4.213 лица са подручја Бос. Дубице у периоду 1941–1945.

Bosanska Dubica was liberated on the 27th of April by the 45th division of the Yugoslav Army

The District's committee for the establishing the factual war crimes done by the enemies who occupied the country and their accomplices, Bosanska Dubica, the 31st of July, 1945⁴³

After the war there started the gatherings of the data about the number of the murdered. The document is one of those, which shows only a partial number of the murdered.

There is a statement at the document that there were 2,533 murdered, 6,419 people taken and 4,213 people missing from the area of Bosanska Dubica, during the period between 1941 and 1945.

SRPSKA KOMISIJA ZA UTVRĐIVANJE ZLOČINA
OPUŠTARA I NARUŠIVANJE KOVANSKA BOS. DUBICA
Bros. 17/1945
dne 31. jula 1945. god.

BROJČANI SPISAK

Naziv opštine	Broj ubijenih	Broj odvedenih	Broj nestalih	Materijalna šteta
Dubica				
Bos. Dubica	71	419	107	94.000,000
Moštanić	964	1220	200	120.000,000
Opština Ravlianska	449	1231	1206	22.000,000
Opština Kneževa	603	1056	394	78.600,000
Opština Čučujska	197	1274	1274	41.500,000
Ukupno	2533	6419	4213	284.500,000

Smrt Fešizmu Slobodu Narodu!

Sekretar: *[Signature]* Predsjednik: *[Signature]*

41 Мирко Димић, „Страдање српског становништва у селу Гуњевци фебруара 1945“, *Топола, часопис ЈУ Спомен-подручја Доња Градина*, година 3, број 3, Доња Градина 2017, 153–166.

42 ЈУСП Доња Градина, *Архива фотографија*, неинвентарисано (uninventorised).

43 ЈУСП Доња Градина, *Архива фотографија*, неинвентарисано (uninventorised).

У монографији Душана Самарџије⁴⁴, објављеној 1984. године, наводи се поименично 17.691 страдалих лица са подручја Бос. Дубице. Од укупног броја становника, 53% је страдало у периоду 1941–1945. Интернираних у логоре било је 21.037, од чега је убијено 11.154, највише у Концентрационом логору Јасеновац и Концентрационом логору Земун. Број цивилних жртава је 14.287, од тога су 3.967 жртава дјеца до 14 година старости. Ратне сирочади је 6.955, као и велик број инвалида који нису били способни да се брину о себи.

Непознат је број српске дјеце који су спашени из логора и који су биолошки преживјели. Али у процесу колонизације у искључиво римокатоличке породице од стране власти НДХ, изгубили су свој идентитет. Ради се о дјеци са подручја планине Козаре, одведеним јула 1942.

Било је преко 75% уништеног стамбеног простора. Ове бројке нам говоре о запањујуће великом страдању које је једно становништво доживјело на малом географском простору, на око 500 км². Преко 95% пописаних страдалих су српске националности, у већини случајева страдали су од припадника војних формација НДХ.

Ова истраживања надопуњена су новим, из 2011/12, вишег кустоса ЈУ СП Доња Градина Тање Тулековић, по којима су пронађене још 252 жртве српске националности са подручја Бос. Дубице⁴⁵

Конвенција Уједињених нација о геноциду.

Убиство чланова групе.

Тешка повреда физичког или менталног интегритета групе.

Намјерно подвргавање групе таквим животним условима који треба да доведу до њеног дјелимичног или цјелокупног уништења.

Мјере усмјерене ка спречавању рађања унутар групе. Принудно премјештање дјеце из једне у другу групу.

Према др Грегорију Стентону, геноцид има осам фаза:

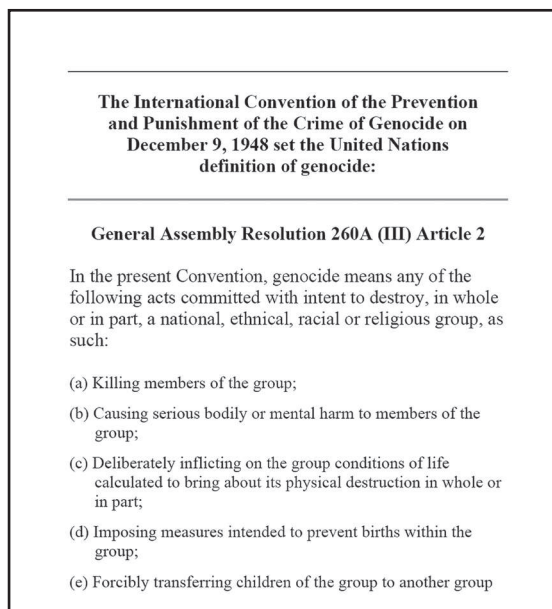
1.	Разврставање	Classification
2.	Означавање	Symbolization
3.	Обешчовјечавање	Dehumanization
4.	Организовање	Organization
5.	Поларизовање	Polarization
6.	Идентификовање	Preparation
7.	Истребљивање	Extermination
8.	Порицање	Denial

Dusan Samardzija, in his Monograph⁴⁴, which was published in 1984, gives the names of 17,691 victims from the area of Bosanska Dubica. Out of the total population of the area, 53 percent died during the period 1941 to 1945. 21,037 people were interned into the camps, and 11,154 out of that number were killed, most of them at the Jasenovac concentration camp and Zemun concentration camp. There were 14,287 civilian victims and 3,967 out of that number were children under 14. There were 6,955 war orphans, as well as a big number of disabled who weren't able to live independently.

The exact number of the Serbian children who were saved from the camps and who survived is unknown. But, during their colonisation to exclusively Roman Catholic families, which was organised by the Independent State of Croatia authorities, they lost their national and religious identities. Those were mostly the children from the Mountain Kozara area, who were taken away from their home in July, 1942.

Over 75 percent of the homes were devastated. The data actually reveal staggeringly huge sufferings of the population at a geographically small area of about 500 square kilometres. More than 95 percent of the listed victims are ethnic Serbs and in most cases the victims were killed by the Independent State of Croatia military units.

The new data were added to these in 2011/2012, when the senior curator of the Memorial Zone Donja Gradina, Tanja Tulekovic did some new research and found unlisted 252 victims – ethnic Serbs from the area of Bosanska Dubica.⁴⁵

44 D. Samardzija, n. d., 268–271.

45 Тања Тулековић, *Нови прилози истраживању страдања подручја Козаре и Пошкочарја за вријеме НДХ*, „Геноцид и злочини Независне Државе Хрватске над Србима, Јеврејима и Ромима у Другом свјетском рату“, Зборник саопштења и сјећања, Бања Лука 2014, 403–408.